

מי מינה אותך לשופט?

דברים לשולחן שבת משיעורו השבועי של הרב שניאור אשכנזי

ב"ה, גיליון מס' 50 | פרשת שופטים | ר"ח אלול תשפ"ו

שלמות מוסרית שאתה עומד לתבוע מאחרים, ורק אחר כך צא אל הכיסא. כפי שכותב הכלי יקר: "שופטים ושוטרים תתן לך" - קשור עצמך תחילה ואחר כך ושפטו את העם לקשור זולתו.

זהו סדר החינוך כולו. אנשים אינם לומדים דעות מספרים ואינם משתנים ממוסר שנשפך עליהם; הם לומדים ממה שהם רואים. דיין שאינו נקי בעצמו יכול להטיל קנסות ולנופף בשוט, ולהשיג ציות זמני - אך הוא לא ישנה אדם אחד. לעומתו, אדם שחי את הערכים שהוא מדבר עליהם - מחנך גם כשהוא שותק. הדוגמה החיה היא כלי החינוך היחיד שאין לו תחליף, משום שהיא מוכיחה שהדבר אפשרי.

זה מסביר להפליא את המילה "לך" שנראתה מיותרת. השופט הראשון שאתה חייב למנות אינו על אחרים - הוא עליך. "תתן לך" - תן לעצמך שופט.

משפט אחד לשניים

אלא שהפסוק, כאמור, פונה לכל אחד מישראל ולא רק למחנכים, דיינים ומנהיגים. תלמידו הגדול של הבעל שם טוב, בעל 'תולדות יעקב יוסף', מוצא כאן הוראה שנוגעת בכל אדם: "זה כלל גדול להתמדת השלום והאהבה בין האנשים, כי רוב הקטטות נופלות בסיבת שפות האדם משפט אחד לעצמו ומשפט אחד לזולתו. לכן הזהיר אם חירפך אדם על דבר שעשית לו, אל תשיבה עד שתדין בעצמך אם היה הוא עושה לך מה שעשית, האם היית מחרפו יותר?".

רוב המריבות בין בני אדם אינן פורצות מפני שאין לנו אמות מידה מוסריות, אלא מפני שיש לנו שתיים: אחת רחבה וסלחנית לעצמנו, ואחת צרה ותקיפה לזולתנו. כשאני מתפרץ - אני יודע היטב שהיה לי יום קשה, שלא התכוונתי, שכל אחד היה מגיב כך. כשהאחר מתפרץ - אני שומע רק את הצעקה. אותו מעשה בדיוק נשפט בשני בתי דין שונים, ובשניהם אני היושב ראש.

ומכאן תלמד, שלפני שאתה משיב, עצור רגע והחלף בין הדמויות. שאל את עצמך בכנות מה היית עושה במקומו, וכיצד היית מבקש שיפרשו את מעשיך שלך. וכשתעשה כך, מובטח לך שיימצאו לך טעמים רבים ללמד עליו זכות.

המסר ברור: האדם היחיד שיש לי עליו סמכות אמיתית הוא אני. שם מתחילה כל רפורמה, שם נבנה כל חינוך, ומשם - ורק משם - היא מתפשטת החוצה. "שופטים ושוטרים תתן לך": התחל בעצמך, והשאר יבוא בעקבותיך.

פרשת שופטים נפתחת בהקמת מערכת משפט יהודית: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוך נתן לך..." התורה מצווה למנות דיינים שיפסקו על פי דין תורה, ולהעמיד לצידם שוטרים שיאכפו את פסקי הדין בפועל. שני הרכיבים הכרחיים: דין ללא אכיפה נשאר על הנייר, ואכיפה ללא דין היא כוח הרסני.

המערכת שהתורה מתווה בנויה בשלוש קומות. בראש עומדת הסנהדרין הגדולה שבירושלים, שבעים ואחד חכמים, המכריעה בשאלות הנוגעות לכלל האומה - מינוי מלך, יציאה למלחמת רשות, הרחבת תחומי קדושת ירושלים. בכל עיר שיש בה למעלה ממאה ועשרים תושבים, ממנים סנהדרין קטנה של עשרים ושלושה דיינים, המוסמכת לדון בדיני נפשות ובדיני ממונות. ובעיירה קטנה מזו מעמידים הרכב של שלושה דיינים לדיני ממונות.

למה התורה מדברת אליי?

וכאן צצה תמיהה שאי אפשר להתעלם ממנה. ציווי זה, שהוא במובהק ציווי ציבורי, נאמר בלשון יחיד: "תתן לך", "בכל שעריך", "אשר ה' אלוך נתן לך". הרי מינוי בית דין אינו מוטל על אדם פרטי כלשהו; זו חובה שרוכצת על הציבור כולו, ואיש אחד אינו יכול לקיים אותה לבדו, כפי שקובע ספר החינוך: "למנות שופטים ושוטרים ... וזו אחת מן המצוות המוטלות על הציבור שבכל מקום".

בפסוק הבא התמיהה מחריפה פי כמה. התורה עוברת ללשון נוכח ומזהירה: "לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שוחד". אזהרות אלו הן, לכאורה, אזהרות מובהקות לדיין היושב על כס המשפט. אם בפסוק הראשון נצטווה כל אחד למנות שופט ושוטר, הרי שבפסוק השני כל אחד נעשה בעצמו לשופט ושוטר.

אור החיים הקדוש מציע פתרון: הטיית הדין תלויה בסופו של דבר בציבור כולו, שכן אם לא ימנה את השופטים הראויים - הוא זה שמעוות את המשפט: "לרמוז כי כללות ישראל ישנם באלו אזהרות אם לא ימנו השופטים כדרך שנצטוו, הם המטים משפט ועוברים על כל האמור".

ובכל זאת, מפשט הפסוקים נראה שאין מדובר רק על הציבור כמכלול, אלא על כל יחיד ויחיד ממש. מה בדיוק מוטל עליי?

קשור עצמך תחילה

התשובה הראשונה מפנה את הציווי אל השופט עצמו. לפני שאתה מתיישב לדון את הציבור - תדון את עצמך. תבע מעצמך את אותה

שאלות לדיון משפחתי

שאלות לילדים:

1. מה משכנע יותר: מישהו שאומר לכם מה לעשות, או מישהו שעושה את זה בעצמו?
2. מתי כעסתם על חבר שעשה בדיוק את מה שאתם עשיתם קודם?
3. איך אפשר לדעת אם חבר התכוון להרגיז או שזה יצא לו בטעות?
4. ספרו על פעם שהייתם בטוחים שמישהו אשם, והתברר שלא.
5. ממי בבית למדתם משהו טוב בלי שדיברו איתכם עליו?

שאלות לבוגרים:

1. האם אתה מודד את עצמך בסרגל אחד ואת האחרים בסרגל אחר?
2. מה משפיע יותר בבית: מה שנאמר או מה שנראה?
3. כיצד מרגישים כשמישהו דורש מאיתנו מה שהוא עצמו אינו מקיים?
4. ממי למדת משהו מהותי בלי שהוא אמר לך מילה אחת?
5. מתי לימדת זכות על אדם והתברר שצדקת?

סיפור לשבת

קצץ רבי ינאי את אילנו, כיוון שהיה משוכנע שענפיו של האילן מביאים תועלת לבני רשות הרבים ושנעים ונוח להם לנוח ולהסתופף בצלו.

אולם, כששמע רבי ינאי את טענות הציבור כנגד אותו אדם, הבין את הטעות: הוא תפס שבני רשות הרבים כועסים וסובלים למעשה מכל אילן המפריע למעבר, והסיבה היחידה שלא התלוננו על אילנו שלו, הייתה מפני שנזהרו בכבודו של רבי ינאי ולא העזו למחות כנגדו.

הבין רבי ינאי שאינו יכול להורות לאחרים לתקן מפגע בזמן שהמפגע קיים גם אצלו. עוד באותו הלילה, שלח רבי ינאי לקצוץ את ענפי אילנו הנוטים לרשות הרבים.

למחרת בבוקר, חזר אותו בעל דין אל רבי ינאי לקבל את עין הדין. אמר לו רבי ינאי: "לך וקצוץ את אילנך".

תמה הלה ושאל את רבי ינאי: "הרי אף לך עצמך יש אילן הנוטה לרשות הרבים, וכיצד אתה מורה לי לקצוץ את שלי?".

ענה לו רבי ינאי: "צא וראה: אם אילני נקצץ – אף אתה צא וקוץ את אילנך. ואם תראה שאילני לא נקצץ – אף אתה אל תקוץ את אילנך".

מעשה באדם שברשותו עמד אילן רחב ענפים. ענפיו של האילן גדלו והתפשטו אל מעבר לחצר, עד שנטו באופן בולט אל תוך רשות הרבים. יום-יום היו עוברים בדרך זו הולכי רגל, רוכבים וגמלים, וענפיו הרבים של האילן החלו להפריע להם ולסכן אותם – הענפים הנמוכים פגעו בגמלים הגבוהים, והציקו לרוכבים שעברו במקום.

כשרבו ההפרעות, החלו בני רשות הרבים למחות בתוקף כנגד אותו אדם ודרשו ממנו לקצוץ את ענפי האילן המזיקים. כיוון שלא היה בטוח מה הדין, החליט האיש לפנות אל החכם והדיין, רבי ינאי, כדי שזה יכריע בעניינו ויורה לו כיצד עליו לנהוג לפי הדין.

כאשר בא האיש לפני רבי ינאי ושטח בפניו את המקרה, הקשיב רבי ינאי לדבריו אך לא מיהר לפסוק את הדין בו במקום. במקום זאת, אמר לאיש: "לך לביתך ושוב אליי למחרת, ובזמן הזה אעייך בדינך כראוי".

הסיבה לעיכוב לא הייתה חוסר בהירות בדין, אלא עניין אישי: לרבי ינאי עצמו היה אילן דומה, שענפיו נטו גם הם אל תוך רשות הרבים. עד לאותו יום לא